

ПЕРЕД ЛІКОМ СВІТЛИМ МІСТА РІДНОГО

Золоте сплетіння старих київських вулиць

Ісаак Трахтенберг, 2018

Почну з розповіді про вулицю мого далекого дитинства, ім'я якої Тарасівська. Знаходиться вона по сусідству з такими ж старими вулицями Паньківською, Микільсько-Ботанічною, Караваєвською (зараз Льва Толстого). Їх сплетіння з частиною деяких кварталів вулиць Саксаганського і Володимирської городяни здавна відносять до київського "Латинського кварталу" - по асоціації зі знаменитим районом в Парижі.

Дійсно, як і в столиці Франції, в зв'язку з близьким розташуванням навчальних корпусів університету тут проживало багато вчених мужів і інших шанованих осіб з числа міської еліти — письменників, художників, людей театру, а також практикуючих лікарів і вчених-медиків. Так, на Тарасівській в різні роки жили І. Сікорський, Борис і Микита Маньковський, К. Трітшель, Н. Волкобой, А. Матвеев, А. Чайка, А. Лур'є. З числа професорів, в тому числі які викладали в Університеті св. Володимира, назву Д. Зерова, А. Гілярова, О. Новицького, Н. Василенко, а ще першого президента Академії наук України В. Вернадського, майбутнього академіка-біохіміка А. Баха, фізіолога С. Ярослава.

На цій мальовничій вулиці жили відомий педагог К. Ушинський, архітектор П. Шлейфер, художники М. Ге та Р. Мельничук, талановиті артисти балету С. Лифар і А. Дельсон. Старі і більш пізні будинку Тарасівської пов'язані з іменами багатьох літераторів-поетів прозаїків, перекладачів. Серед них — Б. Лівшиць, А. Горенко-Ахматова, М. Старицький, Л. Озеров, С. Гудзенко. Народився на Тарасівській і Максим Рильський.

Після закінчення Першої світової війни працював в складі пожежної команди, що розмістилася на Тарасівській, 4, тодішній звільнений військовополонений, а в майбутньому президент Чехословаччини Людвіг Свобода.

На одній з київських вулиць в післявоєнні роки опинилася і наша сім'я. Але оскільки будинок на Тарасівській знаходився в стані, непридатному для проживання, мій батько, який працював на заводі ім. Артема в районі Лук'янівки, отримав від заводу двокімнатну квартиру на Великій Підвальній (нині Ярославів Вал), яка тоді носила ім'я Кліма Ворошилова. У мені відразу ж прокинувся інтерес до історії цієї вулиці, неодноразово перейменованої, а також сусідніх вулиць, що перетинають, оперізують, які пронизують чарівний куточок Києва, знаменитий своїми Золотими воротами. Одні тільки їх назви - Рейтарська, Стрілецька, Підвальна, Золотоворітська — немов дихають ароматом минулого. Ось як в період свого захоплення історією Стародавньої Русі про ауру місця, де перебували Золоті ворота, написав Валерій Брюсов:

"Спешили в Киев мы —
разграбленный, пустынный,
Чтоб лобызать хоть прах
от церкви Десятинной,
Чтоб плакать на камнях
от Золотых ворот!.."

Буба Касторський з Великої Підвальної

Отже, наприкінці сорокових років минулого століття я став мешканцем будинку на Великій Підвальній, 25. У цьому відбудованому після війни будинку нашими сусідами стали співробітники ряду держустанов, в тому числі Академії наук, а ще працівники Українського товариства сліпих. Недалеко від цього будинку розташовувалися два пам'ятних для мене заклади — кінотеатр "Зоря", який відвідувала наша сім'я, і український кореспондентський пункт "Літературної газети", в якому працював давній мій друг — Григорій Кіпніс. Для жителів Підвальної і прилеглих до неї вулиць особливо привабливим був саме кінотеатр, який деякий час займав приміщення караїмської кенаси. Особливою популярністю користувалася "Зоря" серед учнів навколишніх шкіл. На самій же Підвальній в гімназії Стельмашенка навчався майбутній відомий дитячий письменник, лауреат трьох Державних премій СРСР Микола Носов. А в будинку №25 в гімназії В. Науменко вчився майбутній поет Максим Рильський. В цьому ж будинку №25 в більш пізні роки розміщувалася трудова школа, в якій навчався Віктор Некрасов — майбутній письменник з драматичною долею, принциповий і безкомпромісний.

У будинку №136 в 1903-1928 роки мешкав професор Київського університету терапевт Феофіл Яновський, який здобув широке визнання і популярність серед киян своєю подвижницькою лікарською діяльністю. А ще він був відомий тим, що неодноразово захищав євреїв від насильства, навіть влаштував для них у дворі свого будинку притулок, в якому ховалися ті, що втікають від погромів.

Родом з Великої Підвальної жив і інший знаменитий киянин - популярний свого часу кіноактор, танцюрист, хореограф, артист розмовного жанру Борис Сичкин, що народився в Києві в 1922 році. Широку популярність йому принесла роль куплетиста Буби Касторського в культових фільмах "Невловимі месники", "Нові пригоди невловимих", "Інтервенція". Одна з київських адрес цього артиста - Ярославів Вал, 7, де зараз розташований Будинок актора, а наприкінці 1930-х років перебував Ансамбль пісні і танцю УРСР.

Цікаво походження назви сусідньої вулиці – Рейтарської. У XVII столітті на ній розміщувалися рейтари — наймані кавалерійські війська. Головна визначна пам'ятка цієї вулиці — будинок Зекцера, споруджений в стилі венеціанської готики. Будівля була побудована перед Першою світовою війною для "Товариства швидкої допомоги". У його дворі була передбачена

площадка для карет "Швидкої допомоги", які очікують виклику, згодом там розмістили Нарком охорони здоров'я.

Вулиця Рейтарська цікава і тим, що на ній в різний час проживали люди, які стали згодом знаменитими. Серед них Микола Лисенко — український композитор, в гостях у якого, в будинку №19, бував його російський колега Петро Чайковський (в пам'ять про це на будинку встановлено меморіальну дошку). Жили на цій вулиці відомі медики: лікар і письменник Михайло Булгаков, брати Олексій і Михайло Коломийченко. А в маленькій будівлі під №12 знаходився до 1949 року Інститут гігієни праці та профзахворювань, перемістився потім на вулицю Чкалова (в минулому Столипінську) в будівлю колишньої лікарні Маковського, а в подальшому — на вулицю Саксаганського.

Бронзовий кіт біля Золотих воріт

Стрілецька вулиця, що перетинає Рейтарську, отримала назву від стрілецької слободи, де в XVII столітті жили стрільці. Але найбільшою і густонаселеною вулицею в цьому районі була Велика Підвальна. Саме тут знаходився потужний земляний вал, споруджений ще за Ярослава Мудрого, звідки й походить повернена їй в 1977 році назва — "Ярославів Вал". Власне, назва "Підвальна" має аналогічне походження і означає вулиця "під валом". Ну а залишки валу були зірвані в 40-50 роках XIX століття.

Тут я дозволю собі невеличкий відступ. Якщо по згаданій вище гористій Столипінській вулиці спуститися вниз до самого її кінця, то ви опинитеся на одній із старих київських площ, іменованій нині площею Перемоги. В її центрі встановлено обеліск на честь міста-героя Києва (до речі кажучи, не дуже вражаючий), а недалеко від нього височіють два досить нудні в плані архітектури будівлі — Держцирку та універмагу "Україна". Поблизу розташовується готель "Либідь", архітектура якого знаменує радянський модерн. У минулому на цій площі розташовувався вельми популярний серед городян ринок, називався Євбазом — єврейським базаром. Рік заснування — 1880.

Сьогодні ніщо на цій площі не нагадує про її минуле, хіба що тільки кафе з не дуже зрозумілою недосвідченим відвідувачам вівіскою — "На Євбазі". З ностальгією згадували кияни в наступні роки цей давній базар, який називався ще й як Галицький. А один із небайдужих київських поетів Яків Хелемський навіть присвятив настільки популярному в минулому і вельми строкатому базару віршовані рядки:

"...Вот базар, исчезнувший давно,
Дворик тот,
где рос я по соседству,
Коновязи, чайная, лабаз,
Толчя и говор на привозе.
Кличка сокращенная Евбаз,
Тающая в стоязычной прозе."

Але повернемося до вулиці Підвальної, яку особливо відрізняють знамениті Золоті ворота, подібні таким же в Константинополі. Саме у цих воріт свого часу городяни зустрічали армію Богдана Хмельницького після розгрому їм поляків під Жовтими Водами і Корсунем. Від Золотих воріт в сторону Софії і Георгіївської церкви простягається Золотоворітська вулиця. А за Золотоворітським сквером розташовувався колишній готель "Франсуа", споруджений на ділянці, яка була названа Університетською вулицею. Сьогодні поруч із Золотими воротами вхід і вихід в київську підземку, а станція метро так і називається — "Золоті ворота". У 1998 році біля входу в метрополітен був встановлений оригінальний бронзовий пам'ятник Коту Пантелеймону, який став одним із сучасних символів міста. Склалося повір'я, що бронзовий кіт виконує бажання тих, хто шепоче йому на кругле вушко своє прохання.

До сплетіння згаданих вище вулиць раніше примикав Сінний базар, своєю назвою зобов'язаний топоніму "Сінна площа", яка з 1869 року офіційно називається Львівською. На ній колись селяни торгували сіном, кормом для худоби і різним домашнім начинням — звідси пішла і назва місця.

Мої батьки завжди робили покупки саме на цьому базарі, до якого від нашого будинку на Підвальній можна було дійти за десять хвилин. Туди було легко дістатися і з центру міста — у листопаді 1947 року було пущено тролейбусну лінію маршруту №4 — від площі Калініна (нині "Майдан Незалежності", раніше "Думська площа") до Кабельного заводу. Особливою популярністю на Сінному базарі користувалися молочні продукти, які доставляли на ринок молочниці з Труханового острова. В ту пору на його заливних луках випасалися корови місцевих селян.

Підвальну можна охарактеризувати як вулицю людей мистецтва, літератури, медицини. Її вигляд створювали відомі київські архітектори — Олександр Шіле, Володимир Ніколаєв, Владислав Городецький, Володимир Безсмертний, Микола Яскевич та інші. На цій вулиці жили знамениті кияни — художники Михайло Бойчук і Микола Бурачек, співак Олександр Мишуга, фольклористи Микола Грінченко та Климент Квітка. Мешканцями Підвальної були також поетеса Ольга Анстей (уроджена Штейнберг) і її чоловік — поет Іван Єлагін. Будинок №25, в якому вони жили, зберігся донині. Уцілів і будинок №5, який належав відомому професору-терапевту Василю Образцову, який очолював в дореволюційні роки Київське товариство лікарів і Фізико-медичне товариство.

Будинок №15 - осередок культури і колиска авіабудування

З багатьма іншими пам'ятними іменами пов'язані вулиці Підвальна і прилеглі до неї Стрілецька і Рейтарська. Там розташовувалися навчальні заклади, установи культури, садиби людей мистецтва, майстерні художників.

У будинку №15, який був споруджений уздовж Стрілецької вулиці ще в 1878 році, короткий час — з осені 1893 до весни 1894 року — проживали

Лариса і Ольга Косач. Перша на той час вже була відома як Леся Українка. Пізніше в пам'ять про талановиту поетесу на фасаді старовинної будівлі було встановлено меморіальну дошку.

У 1904 році Леся Українка навідувалася до Миколи Лисенка, який жив неподалеку, на Рейтарській, будучи в його будинку бажаною гостею. Це був рік, коли композитор відкрив на розі Підвальної (яку вже було перейменовано Ярославів Вал) і Нестеровського спуску музично-драматичну школу. З її стін вийшли відомі майстри культури — Левко Ревуцький, Олександр Кошиць, Іван Козловський та багато інших. Школа Лисенка стала першим в країні навчальним закладом, який поширює музичну і театральну освіту, і в подальшому розвитку вітчизняного мистецтва зіграла велику роль.

На жаль, будівля школи не зберіглася, але недалеко від місця, де вона розташовувалася, в будинку №38 при Київській державній консерваторії, в 1952 році був створений кабінет-музей композитора Миколи Лисенка, там дбайливо зберігаються матеріали його творчої спадщини, а також документи про життя та діяльність. Останні роки свого життя композитор провів на вулиці Саксаганського (колишній Мар'їно-Благовіщенській) в будинку №95. На флігелі цього будинку встановлено меморіальну дошку. В гостях у композитора бували знамениті діячі українського театру — П. Саксаганський, М. Кропивницький, М. Заньковецька, М. Садовський, М. Старицький.

Відвідували композитора також Н. Римський-Корсаков і Леся Українка, яка жила в будинку №97. У 1962 році тут був відкритий літературно-меморіальний музей. У десяти його кімнатах експонуються архівні матеріали, рукописи, перші видання художніх творів, особисті речі — все, що стосується життя і творчості української поетеси. А в 1971 році на фасаді будинку встановлено меморіальну дошку з бронзи і граніту роботи скульптора Г. Кальченко і архітектора А. Ігнащенко.

В одному з будинків, розташованому на території садиби №15, проживав професор-психіатр Іван Сікорський — обдарований медик, що здобув в ті роки репутацію шовініста і реакціонера ганебною позицією в горезвісному процесі Бейліса (гучний судовий процес за звинуваченням єврея Менахема Менделя Бейліса в ритуальному вбивстві в березня 1911 р. 12-річного учня Києво-Софійського духовного училища Андрія Ющинського, що супроводжувався антисемітською кампанією і масштабними громадськими протестами. — Ред. "2000".) Його син, нічим не заплямував честь сім'ї, а навпаки, підтримав її після принизливої відставки свого батька, всесвітньо відомий авіаконструктор Ігор Сікорський у згаданій садибі №15 зібрав в тому ж 1911 році макет першого гелікоптера.

Інша пам'ятка сплетення вулиць в районі Підвальної — будинок №6. Там на початку минулого століття розташовувалася редакція газети "Рада", де працювали Павло Тичина і Борис Грінченко. Знаменний також сусідній будинок №4, де в 60-і роки минулого століття проживав відомий український художник Анатолій Петрицький, про що свідчить встановлена на фасаді меморіальна дошка.

І ще на два будинки по вулиці Підвальної варто звернути увагу. Це будинок №40 — колишнє міське початкове училище, зведене в 1907 році на кошти мецената Миколи Терещенка, де нині знаходиться Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого. Початкова його назва — Вищий музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка. Колись він розташовувався на Львівській вулиці, потім переїхав на Володимирську, 45, ще пізніше — на Хрещатик, 52. Згодом інституту було виділено окрему будівлю на вулиці Ярославів Вал, 40.

Прогулюючись по знаменитій вулиці, слід також звернути увагу на побудований в 1896 році будинок №36. Він примітний тим, що в 1918 році в ньому відбулися установчі збори Української академії наук. У 60-ті роки минулого століття там розміщувалася редакція газети "Київська зоря", де працювали обдаровані, віддані своїй справі журналісти на чолі з головним редактором Андрієм Карповичем Рябоклячем. Серед співробітників видання я добре знав Сеню Песочинського, Леоніда Галінського і Михайла Кагановича. У жовтні 1964 року газета була ліквідована, і багато співробітників пішли в "Вечірній Київ", тодішнім редактором якої був відмінний столичний журналіст Святослав Іванов.

У 2002 році до 110-ї річниці від дня народження Костянтина Паустовського була видана книга Володимира Будкевича "Київ. Прогулянки по місцях Паустовського". У ній згадується, що на Підвальної в будинку під №9 жила сім'я молодого Костянтина Паустовського. Тоді ж в готелі неподалік від Підвальної зупинявся під час одного зі своїх київських візитів Михайло Врубель. Там юний Костя Паустовський познайомився з великим живописцем.

Примітна розповідь письменника про це знайомство, про спільну подорож по старим київським вулицям до шедевр стародавнього зодчества — Кирилівську церкву, розписану фресками Врубеля, і про дитячі враження від цих робіт. "Ми увійшли в готель близько Золотих воріт і піднялися на п'ятий поверх. В коридорі був запах готельного ранку — одеколон і кава. Батько постукав у низенькі двері. Нам відкрив худенький чоловічок в поношеному піджаку. Обличчя, волосся і очі у нього були такого ж кольору, як і піджак, — сірі з жовтуватими плямами. Це був художник Врубель. "Це що за юний суб'єкт? — запитав він і міцно взяв мене за підборіддя. — Ваш син? Абсолютно акварельний хлопчик..."

У переліку знаменних місць Підвальної вулиці особливе місце належить одному із шедеврів архітектора Владислава Городецького — будівлі колишнього кінотеатру "Зоря". Як я вже говорив вище, спочатку там розміщувалася кенаса — караїмська релігійно-культува споруда, побудована на кошти київської караїмської громади. Сьогодні, до речі кажучи, не всі уявляють собі, хто такі караїми. Вивчаючи матеріали, що стосуються вулиці Ярославів Вал, я звернув увагу на коротку замітку в інтернеті: "Караїмська кенаса, побудована в мавритано-арабському стилі близько 100 років тому, належала київським караїмам — іудаїстській релігійній громаді, що почитає Старий Заповіт замість Талмуда". У цій замітці я відразу виявив три (а то й

чотири) неточності. По-перше, караїми — це не іудаїстська громада. По-друге, не тільки релігійна. По-третє, вони шанують Старий Заповіт не замість Талмуда, а як такий. І, по-четверте, власне іудеї шанують і Старий Заповіт, і Талмуд. Тому доречно адресувати читача до відомостей про караїмів, наведених в есе Андрія Білоусова "Хазар нащадки".

Становище у суспільстві дітей, народжених у такому шлюбі, істотно залежало від того, хто матір, а хто батько, оскільки приналежність до єврейської громади визначалася по матері. Як стверджує в своїй книзі "Давня Русь і Великий Степ" Лев Гумільов, діти від змішаних шлюбів, в яких мати була хазаркою, і утворили в підсумку субетнос караїмів. Таким чином, слово "караїм" має два значення — позначення релігії і назву народності.

Мабуть, найдивовижніше в долі караїмів те, що при всій своїй нечисленності вони залишили помітний слід у світовій історії і культурі. Караїмам (і не тільки їм) добре відомі імена запорізького полковника Ельша Караїмовича, контр-адмірала російського флоту Кефелі, художника Егіза, композитора Майкапара. Серед найближчих моїх колег і знайомих з числа київських медиків, караїмів за походженням, назву відомих батька і сина Олександра і Валерія Черкесов — дослідників в галузі фармакології та фізіології, Євгенія Кефелі — популярного в місті терапевта, продовжувача лікарської династії його сина Ігоря Кефелі. Незважаючи на процес інтенсивної асиміляції, багато караїмів, особливо їх лідери, прагнуть зберегти свою етнічну і духовну ідентичність. У Криму зберігся, був відреставрований і функціонує чудовий храмовий комплекс "Євпаторійські кенаси", єдиний у всій Східній Європі.

Популярний узвіз і унікальний музей

Зовсім недавно я в черговий раз відвідав круті схили Андріївського узвозу і завершив прогулянку відвідуванням музею з рідкісною, мабуть, єдиною такого роду назвою — "Музей однієї вулиці". Тут був зустрінутий його гостинним директором Дмитром Шленским.

З 1987 року киевознавець Дмитро Шленский стояв біля витоків українських громадських організацій, які вивчали історичні забудови Києва і займалися їх збереженням і реставрацією. Через десять років він очолив творче об'єднання "Майстер", яке сприяло відкриттю знаменитого Булгаківського будинку на Андріївському узвозі. А ще через три роки разом з колегами і однодумцями заснував музей, який очолює вже чверть століття. За цей творчий час він підготував і видав чудові книги про культуру, історію та традиції Києва, серед яких "Андріївський узвіз. Культурологічний путівник", "Музей однієї вулиці. Путівник", "Посмертна маска", "Андріївський узвіз. Життя вулиці".

Я був радий отримати з рук засновника музею і його незмінного керівника книгу-альбом "Доля Андріївського узвозу", яка не так давно побачила світ. У цьому документально-художньому виданні Дмитро Васильович докладно розповів читачеві про долі мешканців цієї старовинної вулиці, серед яких домінували, як і на згаданих вище Тарасівській і сусідніх з

Золотими воротами вулицях, представники київської інтелігенції — люди науки, медицини, мистецтва та літератури. Оповідання Дмитра Шленського завершується подіями минулого століття і засноване, як пише автор, на матеріалах нещодавно відкритих архівних фондів. Вражає ілюстративний матеріал, наведений в книзі і демонструє рідкісні документи, зібрані в музеї.

З Дмитром Шленським ми обговорили публікацію, що з'явилася на сторінках однієї з київських газет під гучною назвою "Музей не можна називати тільки декорацією". Там було написано про те, що музей, як і культуру в цілому, не можна вважати просто декорацією до більш важливих сфер життя, оскільки у музеїв є своя, дуже важлива місія — там пізнається навколишній світ і формується особистість людини.

У музеях все повинно приваблювати, дивувати і надихати — в цьому ми з директором "Музею однієї вулиці" були одностайні. Як добру, багатообіцяючу новину ми сприйняли нещодавнє повідомлення про те, що деякі українські музеї до свого солідному досвіду починають додавати досвід зарубіжних колег і що природознавчі музеї, зокрема Львівський, готують оригінальну експозицію, частина якої відкриється на початку майбутнього року.

Проект такої експозиції під назвою "Симфонія життя" розроблений завдяки гранту фонду Ріната Ахметова "Розвиток України" в рамках проекту "Динамічний музей". Залишається сподіватися, що подібне нововведення торкнеться і київських музеїв, зокрема унікальний музей на Андріївському узвозі — вулиці, про яку з любов'ю і пієтетом розповідає в книзі "Доля Андріївського узвозу" Дмитро Шленський.

Особливо привабили мене в цій книзі нариси, героями яких є київські медики. У центрі одного з оповідань доля доктора Івана Воскресенського — учня знаменитого київського професора Феофіла Яновського. Ось лише дві цитати з нарису "Чудовий доктор": "Доктор Воскресенський завжди із задоволенням, без поспіху оглядав складних хворих, акуратно розпитував, добре вмів аскультувати і перкутирувати серце, легені і внутрішні органи черевної порожнини. Знань і досвіду лікарської роботи у нього було більш ніж достатньо. Безпомилково ставив діагноз та грамотно давав лікарські призначення".

"Увечері 18 грудня 1930 року лікар Воскресенський був заарештований у себе на квартирі і переведений до київського БУПР. ...Допити тривали без перерви по кілька днів, заарештований був змушений простоювати на ногах цілу добу і, часто не витримуючи падав, втрачаючи свідомість... Вирок йому виносила судова трійка при ДПУ УРСР, яка 27 квітня 1931 року постановила — вислати Воскресенського І.П. в адміністративне заслання в Казахстан строком на п'ять років". На ті часи це було м'яке покарання, "бо лікарі та їх знання були затребувані..."

До речі, з цього нарису я дізнався, що падчеркою Воскресенського була Олена Булгакова-Земська, з якою я познайомився на відкритті Булгаківського будинку. А сам "чудовий доктор", що залишився в історії Андріївського узвозу як багаторічний його мешканець і чудовий лікар, був другим

чоловіком Варвари Михайлівни Покровської-Булгакової — матері знаменитого письменника.

Мешкав на Андріївському і останній київський міський голова, який вершив долі міста, доктор Федір Степанович Бурчак. Я був близько знайомий з його онуком Федором Бурчаком, який служив в післявоєнні роки завідувачем юридичного відділу Верховної Ради УРСР. Він з любов'ю і хвилюванням розповідав мені про свого славного пращура, який мав незалежний характер, дбайливо ставився до міста і був заступником знедолених і хворих земляків. Федір Бурчак користувався авторитетом і заслуженою повагою серед городян як справедливий градоначальник, благородний і гуманний лікар.

На Андріївському узвозі в садибі №1 проживала численна родина іншого лікаря — Сергія Щеголева, який з початком Першої світової війни став головним лікарем госпіталю Союзу допомоги бідним і пораненим воїнам.

У садибі №38 розташовувалася акушерська клініка П. Нейштуде, де працювали лікарі Д. Епштейн, М. Кулишер, М. Гологовский, які проживали на тому ж спуску. У сусідній садибі, позначеній цифрами 36-38, були кабінети санітарного лікаря В. Воскресенського і венеролога І. Чернявського, а неподалік, у будинках під номерами 7 і 8, — педіатра І. Хомича і гінеколога А. Поповича-Балушевич.

У будинку №24 розташовувався кабінет невропатолога Загорського. У будинку №34 — стоматолога Крокиванського. У будинку №10 розміщувалася клініко-фармацевтична лабораторія галенових препаратів, названа ім'ям Парацельса, а у флігелі садиби №10 були аптекарський склад і магазин І. Стобровського.

Варто згадати і про одну лікарсько-музичну сім'ю, що проживала в відомій будівлі, іменованій "Замок Річарда". У 1905-1906 роки там жило сімейство лікаря С. Друскина, один з синів якого, Яків, став філософом-екзистенціалістом, інший, Михайло, — видатним піаністом, а дочка Лідія — відомим ученим-фізиком.

Отже, подібно вулицям київського "Латинського кварталу", Андріївський спуск по праву може бути віднесений до вулиці лікарів, вчених і людей мистецтва. Таким висновкам ми зобов'язані "Музею однієї вулиці" і його беззмінному керівнику — відданому прихильникові київського культурологічного літопису. Подібні літописи — плід діяльності наших сучасників. Хочеться сподіватися, що їхні імена збережуть вдячні нащадки.

2018, Ісаак Трахтенберг